

De 'Kinderkoer' was een onderdeel van het krankzinnigeninstituut van de Broeders van Liefde in Gent en speciaal voor wat toen 'idiote' en 'imbeciele' kinderen genoemd werden.

BART VRANCKX

Het ontstaan van het buitengewoon onderwijs in België

Het M-decreet is al meer dan een jaar in voege, maar beroert nog altijd de onderwijswereld. Met dit decreet stelt de Vlaamse regering inclusie voorop in het onderwijs. De idee van inclusie en de discussie over wat nu de beste aanpak is voor het buitengewoon onderwijs, gaat wel al veel langer mee. Het is dan ook interessant om eens in de geschiedenis van het buitengewoon onderwijs te duiken. Die bleef al veel te lang onderbelicht in de Belgische onderwijsgeschiedenis.

Late leerplicht

In de meeste Europese landen werden de eerste scholen voor buitengewoon onderwijs opgericht met de invoering van de leerplicht. In Pruisen (Duitsland) was er al een leerplichtwet in 1763, in Frankrijk in 1882. In België kwam de leerplicht er pas erg laat (in 1914) en ging pas echt in voege in 1918. De reden was niet de leerplicht op zich - al was er in sommige conservatieve kringen ook verzet tegen het principe zelf - maar bij de schoolfinanciering die hiermee samenhang. Liberalen en socialisten verzetten zich tegen de subsidiëring van de vrije katholieke scholen, waardoor het duurde tot de vooravond van de Eerste Wereldoorlog voor de wet er kwam.

Gemeenten werden niet verplicht om vrije scholen te subsidiëren en het recht op vrije schoolkeuze werd gevrijwaard. De erg late invoering van de leerplicht in België betekent niet dat er daarvoor geen initiatieven waren, integendeel.

Eerst voor doven en blinden

De eerste concrete vormen van institutioneel onderwijs voor kinderen met een handicap waren in de eerste plaats gericht op doven en blinden. Ze vloeiden voort uit privé-initiatief, veelal religieus geïnspireerd. Ook in andere landen waren doven en blinden de eersten die specifiek onderricht kregen. Dat had te maken met de wetenschappelijke interesse voor doven en blinden. Welke

invloed had het missen van bepaalde zintuigen op de ontwikkeling van de kennis en op het mens-zijn? Deze interesse werd aangevuld met de filantropische bekommernis om hun welzijn. In Vlaanderen waren het vooral de religieuze congregaties - de Broeders en Zusters van Liefde in het bijzonder - die instituten voor dove en blinde kinderen oprichtten vanaf de jaren 20 van de 19de eeuw. In Franstalig België ging het initiatief eerder uit van mensen die gelinkt waren aan het doveninstituut in Parijs, maar ook hier was de religieuze dimensie duidelijk aanwezig.

Jozef Guislain en de Broeders van Liefde

Binnen die religieuze instituten lag de nadruk vooral op zorg. Dit was overduidelijk in de instellingen die zich richtten op zwakzinnigen. Er werd eerst nauwelijks onderscheid gemaakt tussen krankzinnigen en zwakzinnigen. Het is pas met de eerste zogenaamde 'krankzinnigenwet' van 1850 dat instituten expliciet verplicht worden 'onderwijs te geven aan patiënten die hiervoor in aanmerking komen'. Het oordeel hierover werd overgelaten aan de instelling zelf. Een van de belang-

Een betere scholing van achtergestelde kinderen zou ervoor zorgen dat ook zij een productieve rol in de maatschappij konden spelen.

rijkste figuren in België was dokter Jozef Guislain uit Gent. Samen met de Broeders van Liefde richtte hij in 1852-1853 de eerste afdeling voor kinderen met een beperking op, de 'Kinderkoer'. Dit was een onderdeel van het krankzinnigeninstituut van de Broeders van Liefde in Gent, speciaal voor wat toen 'idioten' en 'imbeciele' kinderen genoemd werden. De kinderen kregen onderwijs, al was de invulling ervan sterk afhankelijk van de graad van de beperking. De Kinderkoer zou lange tijd het enige initiatief voor kinderen met een beperking blijven. In 1877 richtten de Broeders van Liefde een afdeling voor mentaal gehandicapten uit goede families op. Dit hing vast aan het doofstommeninstituut in Rooigem. De afdeling had leerkrachten maar door de hoge kostprijs verbleven hier nooit veel kinderen. In 1891 startte dezelfde orde het Kinderasiel in Manage, gevolgd door Tessenderlo (1895) en Gent (1901). Dit bleven in de eerste plaats zorginstellingen met de nadruk op medische zorg. Dit bleek ook uit de intercongregatieve opleiding die in 1904 werd ingericht, waarbij gefocust werd op de medische kant van de cursus. De verstrengeling van de

medische en pedagogische component schemert hier sterk door. De zorginstellingen van de Broeders van Liefde richtten zich vooral op kinderen met een mentale of fysieke beperking. Het was echter de groep van 'abnormale' of 'achterlijke (enfants arrières)' kinderen die de beslissende factor vormden voor de verdere ontwikkeling van het buitengewoon onderwijs. Die kinderen liepen in het gewone onderwijs school, maar hadden een aantal jaren achterstand tegenover leeftijdsgenootjes. Meer en meer werden deze kinderen als een last ervaren. Ze verstoorden de les en werden gezien als een negatieve invloed op de andere leerlingen. Wanneer je een kind als achterlijk, zwakzinnig of abnormaal kon bestempelen, was niet echt duidelijk. Spreken over mensen met een beperking was een warboel van gradaties en termen. Specialisten vulden de terminologie op een andere manier in.

Einde 19de eeuw: eerste puur onderwijsinitiatief

Al in 1863 hadden artsen en pedagogen er op gewezen dat de speciale instellingen voor gehandicapten

niet volstonden. Er was nood aan onderwijs voor gehandicapte kinderen. En dat soort onderwijs was er onvoldoende in de zorginstellingen. Dit waren immers geen scholen. Hoewel het organiek reglement van 1850 van de psychiatrische instellingen bepaalde dat ze onderwijs moesten verstrekken "aan de patiënten die ervoor in aanmerking komen", stelde dit net zoals de psychiatrische zorg zelf niet veel voor. Het initiatief tot echt onderwijs in een school, specifiek voor 'abnormale' kinderen, kwam er pas tegen het einde van de 19de eeuw. In tegenstelling tot de zorg voor imbecielen en idioten, die vooral een katholieke zaak was, kwam de bezorgdheid voor de scholing van de 'abnormale' of 'achterlijke' kinderen vooral voort uit wetenschappelijke, vrijzinnige kringen in de grote steden. De onderliggende motivatie was eerder van medisch-pedagogische aard, en hing dan ook sterk samen met de opgang van de wetenschappelijke studie van het kind. Dat moest de basis leveren voor een betere scholing van achtergestelde kinderen, zodat ook zij een productieve rol in de maatschappij konden spelen. Het 19de-

Een van de belangrijkste figuren in België was dokter Jozef Guislain die samen met de Broeders van Liefde in 1852-1853 de eerste afdeling voor gehandicapte kinderen oprichtte.

eeuwse vooruitgangsgeloof en het geloof in de maakbaarheid van mens en maatschappij schemert hier duidelijk door. De vermenging van het medische met het pedagogische kwam duidelijk sterk tot uiting in het bijzonder onderwijs van de 19de eeuw. Je zag dat in het ontstaan van verenigingen zoals het Institut Nationale Belge de Pédologie en het algemeen Pedologisch Gezelschap maar ook in het belang dat artsen hadden in de doorverwijzing van leerlingen naar instellingen. Veel toonaangevende figuren, zoals Guislain in Gent of Decroly in Brussel, waren van opleiding arts maar hadden een sterke pedagogische interesse. De wetgeving ging uit van een medische definitie van mensen en kinderen met een beperking, waardoor de arts een belangrijke en zelfs beslissende rol speelde bij de doorverwijzing van kinderen naar het bijzonder onderwijs.

Bibliografie

Maurits De Vroede. "De weg naar de algemene leerplicht in België". Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden, 1970, vol. 85 (2), 141-166.

Maurits De Vroede. "Volksonderwijs en maatschappij in België en Nederland van de zeventiende tot het begin van de twintigste eeuw". Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden, 1977, vol. 92 (2), 182-207.

Pieter Verstraete. "Buitengewoon gelukkig: een geschiedenis van het katholiek buitengewoon onderwijs in België". In: Identiteiten in evolutie: het katholiek onderwijs in België, 19de tot 21ste eeuw, 2015, Halewijn-Averbode.

Tussen speciale klassen en speciale school

De eerste initiatieven in België kwamen niet toevallig tot stand in Brussel en Antwerpen. In deze twee grote steden vond je veel achtergestelde kinderen en vooral hier waren vrijzinnige artsen actief. Het grote vraagstuk was: Zijn die kinderen het meest gebaat met een speciale school met alleen maar kinderen met één of andere beperking? Of zijn ze het meest gebaat met speciale klassen binnen een bestaande school, waarbij ze wel in contact komen met 'normale' kinderen? Het eerste pure onderwijsinitiatief kwam tot stand in Brussel in 1890 met de inrichting van speciale klassen voor kinderen (aanvankelijk alleen jongens) met een beperking. Maar het programma was beperkt tot lezen, schrijven, rekenen en handvaardigheid. En door de steeds terugkerende vraag naar een speciale school opende in 1897 de eerste Belgische school voor gehandicapte kinderen haar deuren in Brussel. De initiatiefnemers van deze 'School nr. 14' argumenteerden dat een aparte school ervoor zou zorgen dat de abnormale kinderen de andere kinderen niet meer konden storen, en ze gemakkelijker een programma op maat konden opstellen. Toch werd de speciale school in 1913 opgeheven en kwamen er opnieuw speciale klassen, die al in 1902 ingericht werden in het Brusselse. Vooral de financiële kant speelde een rol. Een speciale school kostte te veel en de meeste ouders konden dit niet aan. De school had ook te kampen met stagnerende en in de laatste jaren van haar bestaan zelfs dalende leerlingenaantallen. Een paar jaar later, in 1899, volgde Antwerpen met een speciale school voor kinderen met een beperking. De school ving zowel kinderen met

een fysieke handicap als leerlingen met een mentale handicap of leerachterstand op. Net zoals in Brussel was de school eerst alleen voor jongens. Pas in 1907 werden er speciale klassen voor meisjes ingericht. Ze werden in 1916 samengevoegd met de jongensschool die te kampen had met dalende leerlingenaantallen. De voorstanders voor speciale klassen haalden vooral pragmatische argumenten aan, zoals de lagere kost en vlottere organisatie. Contact met leerlingen zonder beperking werd niet gezien als een voordeel. Integendeel, dat contact vermijden was een pluspunt voor de voorstanders van een speciale school voor bijzonder onderwijs. Over het algemeen bleken ouders er niet voor te vinden om hun kinderen naar een speciale school te sturen. De bijnaam die de speciale school in Antwerpen al snel verwierf, de 'Zottekensschool', hielp daar in ieder geval niet aan.

Zorg en onderwijs

De afwezigheid van een leerplicht betekende dat het bijzonder onderwijs in België vooral tot stand kwam vanuit privé-initiatief. Eerst situeerde dat initiatief zich vooral in religieuze hoek (Broeders van Liefde), en was de voornaamste bekommernis de zorg voor kinderen met een beperking. Doorheen de 19de eeuw breidde die zorg zich uit van doven en blinden naar kinderen met een fysieke of mentale beperking. Door de problematiek van de 'enfants arrières' kwam de onderwijsdimensie nadrukkelijker in beeld. Dat leidde uiteindelijk op het einde van de 19de eeuw tot de oprichting van specifieke scholen of speciale klassen in de grote Belgische steden. Welke van die twee vormen te kiezen was, was een belangrijk punt van discussie, dat nog altijd actueel is. ■